

TIPTA HÜMANİZMA

Mehmet Cemil Uğurlu*

«İnsan, insana, insan kardeşine kendini
adadıkça insandır.»

Albert SCHWEITZER

Tıpta hümanizma konu olarak inceleniyorken, biri tıp, ötekisi hümanizma (hümanizm) olmak üzere iki sözcük, kilit terim durumundadır. Bu nedenle öncelikle bu sözcüklerin, yazımızda üzerinde durulan anlam yüklerini belirtelim.

Tıp insanın —temel nitelikleri hümanizma, teknik, sanat ve bilim olan— çok yönlü evrensel ve toplumsal bir etkinliğidir. Bu etkinliğin konusu insan sağlığı, amacı bunu korumak ve bozulduğunda olabilirdiğince çabuk olarak iyileştirmektir. Tıbbın bu tanımının ışığında, hekim sadece bir teknisyen olarak değil, fakat aynı zamanda çağının uygarlığının bir temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

«Hümanizma» sözcüğü, Latince kökenli olup, günümüze değin değişik anlamlarda kullanılmıştır. Armand Cuvillier, hümanizma sözcüğünün, aşağıdaki dört anlamda kullanıldığını yazıyor (8) :

«1. Felsefe tarihinde Rönesans hümanistlerinin hareketine hümanizma denilmektedir. Bu anlamda hümanizma, antikiteyi sadece sevme değildir, aynı zamanda antikiteye derin bir saygıdır.

2. Hümanizmanın bir anlamı da İngiliz filozofu F.C.S. Schiller (1864-1937) tarafından ifade edilen pragmatizm şekli olup, buna göre her bilgi, insan deneyiminin koşullarına bağımlıdır.

3. İnsan varlığından daha üstün hiçbir değer tanımayan öğretiye hümanizma denir.

4. Hümanizmanın bir anlamı da, insan sorununa, doğası, kökeni, yazgısı ve dünyadaki durumu sorunlarına verilen büyük önemdir.»

* A.Ü. Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı, Öğretim Görevlisi Dr.

Birinci anlamda hümanizma, «Eski Yunan ve Latin kültürünü en yüksek kültür örneği olarak alan ve ortaçağın skolastik düşüncesine karşı Batı'da 14'üncü yüzyılda doğan felsefe, bilim ve sanat görüşüdür» (31). Batı'da bu hareket ilkin İtalya'da başladı ve oradan öteki ülkelere yayıldı (19). Tanınmış tıp tarihçisi Roberto Margotta, bu konuda şunları yazıyor (19) :

«1453 Yılında Türklerin İstanbul'u almaları ile çok sayıda bilim adamı, İtalya'ya kaçtıklarından, eski Grek kültürü Platon (M.Ö. 427 - 347)'un ve Hipokrat (M.Ö. 460 - 370)'ın açık düşünceli akılcılığı bu ülkeye ulaşmıştı. Böylece ortaçağın bitiminde eski Yunan ve Latin yazarlarının bilgilerinin doğrudan doğruya öğrenilmesiyle, yeniden uyanış olarak nitelendirilen bir kültür hareketi İtalya'da başladı. Bu hareket, yalnız sanatlarda kalmayarak, doğa bilgisinde ve insanın bakımında yeni bir genel düşünüşle sonuçlandı. Onbeşinci yüzyılda kuramsal görüşlerin yerini, olayların gözlemi almak suretiyle, bilim karanlıktan kurtularak yeni alanlara ilerledi. Aynı olgu tıpta da gerçekleşti.

Vasco da Gama (1460-1524) ve Ferdinand Magellan (1480-1521) tarafından yapılan büyük yolculuklar, Amerika'nın bulunması, Nicolas Copernicus (1473 - 1543)'un evrenin merkezine Güneş'i yerleştiren görüşü gibi eşzamanlı birçok olay ortaçağın sınırlı dünyasının yıkılmasına, bilginin yeniden canlanışına katkıda bulundu.

Bilginin yayılmasında belki de güçlü tek etken Johann Gutenberg (1398 - 1468) ve Laurens Janszoon Goster tarafından basım tekniğindeki büyük buluşlar oldu.

Özet olarak söylemek gerekirse, bu anlamda hümanizma, 15'inci yüzyılın sonuna doğru İtalya'da başlayan ve uygarlık tarihinin en önemli olaylarından biri olan, Rönesans diye bilinen, bilginin yeniden büyük uyanışı olgusu içinde başlamıştır.» (19).

Bu yazımızın bundan sonraki bölümünde hümanizma kelimesi, başlıca sözlüklerimizde belirtilen, «insanlık sevgisini, insan ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan öğretisi» (31), «insancılık, insanları sevme ülküsü» (25) anlamında kullanılacaktır.

Tıpta hümanizma, hekimliğin öteki nitelikleriyle karşılaştırıldığında, tıbbın evrimi içinde «türevsel» bir nitelik değil, tersine asal bir özellik olagelmıştır. Oysa tıbbın bilimselliği, onun önce bir teknik ol-

masının ürünüdür; bir tıp tarihçimizin deyişiyile «türevseldir» (24). Tıbbın sanat niteliğini taşıması ise, zanaat olmasının «türevsel» bir sonucu sayılabilir.

Hürmanizma, bütün insanları sevmeyi, eşit saymayı temel olarak alan bir düşüncüdür. Tıbbın bunun yansıması her çağda aynı güçte belirmemiştir. Örneğin çağdaş uygarlığımızın önemli kaynaklarından biri olan Mezopotamya uygarlığında Hamurabi (M.Ö. 1800 - 1750) yasalarında, kölelik toplumsal bir kurum olarak kabul edildiği içindir ki, hastanın köle oluşuna ya da olmayışına göre, hekimin yol açabildiği zararın hukuki ve cezai sorumluluğu farklıydı. Örneğin yanlış uygulamasıyla körlüğe yol açan hekim, hastanın köle olmaması durumunda, belirli bir kısas ilkesine göre cezalandırıldığı halde, hasta köle olduğu takdirde, kölenin bedelinin yarısını ödemek suretiyle, farklı bir cezaya çarptırılıyordu (30). Gerçi adı geçen yasalar, hekimin hastalara eşit davranmamasını istememekle birlikte, hastanın toplumsal ve hukuksal statüsüne göre, belirli bir hatadan doğan hukuki ve cezai sorumluluğun farklı olması, hekimin hürmanist kişilik kazanımına olumsuz bir etken olabirmiştir.

İnsanlığın evrimi içinde gerçekleşen «Tıp Evrimi», yalnız bilgi ve teknik beceri evrimini değil fakat aynı zamanda hürmanizma idealine yönelik sürekli bir çabayı da kapsamaktadır.

Büyük hekimler, tıpta hürmanizmaya hemen daima içtenlikle saygı duymuşlardır. Ussal hekimliğin ve tıp deontolojisinin (tıbbi etiğin) kurucusu Hipokrat, hekim insancıl olmalıdır diyordu (30). O, insan ve tıp sanatı sevgisi arasındaki kopmaz ilişkiyi şöyle ifade etmiştir : «Nerede insan sevgisi varsa, orada tıp sanatına sevgi de vardır» (29).

Hipokrat, kaleme aldığı «Hekim Andı» nda hekimin hastasıyla, yalnız insancı (hürmanist) düşünüş ve davranışla ilgilenebileceğini şöyle belirtmiştir : «(...) girdiğim her eve, ancak o evdeki hastaların yararını sağlamak için gireceğim; her türlü kötü ve ahlaki bozan davranışlardan kaçınacağım gibi kadın ve erkek hastaları, ister özgür olsun, ister köle olsun aldatmaktan kaçınacağım» (30).

Sonraki yüzyıllarda Hipokrat Andı, Batı'da olsun, Doğu'da olsun bazı değişikliklere uğramışsa da hürmanizmaya dayanan özünü koruyagelmiştir.

Ülkemizde Meşrutiyet döneminde yapılan hekimlik yeminindeki şu ibare buna bir örnektir :

« (... biri yoksul, diğeri zengin iki kişiyi tedavi etmek üzere, aynı anda çağrıldığımda, vizite ücretini dikkate almayarak öncelikle yoksulun çağrısına uyup gideceğime ve bir an önce sağlığını kazanmasına çalışacağıma...)» (30).

Dünya Hekimler Birliği, 1948 yılında, Cenevre'de bir Hekim Andı metni kabul etmiştir ki hümanizmayı açıkca yansıtmaktadır. Bunu o tarihte ülkemizde tek tıp fakültesi olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, küçük değişikliklere uğratılmış aşağıdaki biçimiyle kabul etmiştir (30) :

«Tıp Fakültesi Diploma Yemini»

«Hekimlik mesleği üyeleri arasına katıldığım şu anda hayatımı insanlık hizmetine vakfedeceğimi alenen ve resmen taahhüt ediyorum.

Hocalarıma karşı layık oldukları hürmet ve minnettarlığı muhafaza edeceğim.

Sanatımı vicdanım dairesinde ve vekarla ifa edeceğim.

Hastamın sağlığını baş kaygum telakki edeceğim.

Kendini bana tevdi eden kimselerin sırrını muhafaza edeceğim.

Hekimlik mesleğinin şerefini ve necip ananelerini iademe edeceğim.

Meslektaşlarım kardeşlerim olacaktır.

Din, milliyet, ırk, parti ve içtimai sınıf kaygularının vazifemle hastam arasına girmesine müsaade etmiyeceğim.

İnsan hayatına, ana karnına düştüğü andan itibaren mutlak bir surette hürmet edeceğim.

Tehdit altında bile olsa, tıp bilgilerimi insanlık kanunları aleyhine kullanmayı kabul etmiyeceğim.

Bunları resmen ve alenen, serbestçe ve namusum üzerine yapmaya and içiyorum.» (30).

Bugün tıp fakültelerimizde, diploma alınırken uygulanan benzeri hekim antlarının hepsi, insancıl düşüncüyü içermektedir. Bunlardan biri de Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde son beş yıldır uygulanan son hekim andı metnidir (*)

Geçmişte ve günümüzde, hekimlikte hümanizmanın önemini vurgulayan yayınlar çoktur. Ünlü hekim, bilgin, filozof İbni Sina (Avicenna) (980 - 1037), tıbbi şiir biçiminde anlattığı, «Urguza Fi't Tıbb» adlı kitabında hekimliğin hümanizmasını aşağıdaki dizeleriyle yorumluyor (15) :

«İnsanların en iyileri iyiliği yaparken tatlı dil kullanır
Ozanlar söz sultandırlar
Hekimler saltanatlarını beden üzerinde kurarlar

Ozanların dil güzelliği ruha zevk verir.
Hekimlerin özverisi hastaları iyileştirir.»

Endülüslü tanınmış hekim İbn-i Meymun (Mainomides) (1135 - 1204), ünlü «Tazarruname» (Yakarışlar) isimli kitabında şu satırları yazmıştır (30) :

(*) Son hekim andı metni, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Fuat Aziz Göksel (D. 1926) tarafından hazırlanmış ve Fakülte Yönetim Kurulu tarafından 1985 yılında kabul edilmiştir. Andın tamamı şöyledir (10) :

«En kutsal inançlarım önünde, öğretmenlerim, meslektaşlarım ve burada bulunanlar önünde, kendimi ve onları tanık tutarak, söz verip ant içerim ki:

Bu yüce sanatı bana öğreten öğretmenlerimi annem ve babam gibi tanıyacağım; elimde olan iyiliği onlardan ve çocuklarından esirgemiyeceğim.

Meslektaşlarım kardeşlerim olacaktır.

Tıp mesleği bilgilerini yasal hakkı olmayanlara öğretip, onların yasa dışı hekimlik etmelerine destek olmayacağım.

Benden zehir isteyen onu vermeyeceğim gibi, kimseye ölümün yolunu göstermeyeceğim.

Yasal koşullar dışında çocuk düşürmeyeceğim.

Yetkili olmadığım müdahaleleri yapmayacağım; onları ehline bırakacağım.

Kimsenin bedenini ve kişiliğini kötüye kullanmayacağım.

Nereye girersem gireyim hastaya yardım için gireceğim.

Gerek mesleğimi uygularken, gerekse onun dışında görüp işittiklerimi bir sır olarak saklıyacağım; hiç kimseye açmayacağım.

Ömrümü temiz ve onurlu bir insan olarak geçireceğim.

Bu andımı yerine getirir ve verdiğim sözden dönmezsem, bütün insanlar arasında şerefle anılayım.

Verdiğim sözden dönersem, bunun zıddına uğrayayım.»

«Tanrım, ruhumu sanatıma ve bütün kullarına karşı sevgi ile doldur. Kazanç ve şöhret hırsının sanatıma etki yapmasına meydan verme. (...) Yoksul ve zengine, dost ve düşmana, iyiye ve kötüye daima hizmet edebilmeliğim için kalbime kuvvet ver. Acı çekenlerin karşısında yalnız insandan başka bir şey görmeme müsaade etme. Hasta yatağı başında zihnim açık kalsın, yabancı fikirlere saplanmamak suretiyle tecrübe ve ilmin verdiği bilgiye dayansın.»

«Anadolu'nun İbni Sina'sı» diye nitelendirilen bilgin hekim Hacı Paşa (1334 - 1424), «Şifa al-Eskam» (Hastalıkların Şifası) isimli kitabında, «hekim, kendisini hastasına çağırın ister tutsak, ister yoksul, ister zengin olsun ayırım yapmamalı, kendi özel hayatı için nasıl özen isterse, başkalarına da öyle özen göstermelidir» diyor (30).

Paracelsus (1493 - 1541), «Biz hekimlerin sahip olduğumuz en değerli şey sanatımızdır; sonra hastalarımız için sevgimiz gelir» (14), «Bir hekim sanatını kendi özel çıkarı için değil fakat hastasının yararı için uygulamalıdır» (32), «hekimin en kıymetli ilaç hazinesi, hastasına göstereceği şefkat ve sevgidir» demiştir (26). Ambroise Paré (1510 - 1590) de «sevgi ilaçtır» diyerek, hekimlikte hümanizmayı, özdeyiş biçiminde ifadelendirmiştir (27).

Deneysel tıbbın kurucusu, ünlü fizyolog Claude Bernard (1813 - 1878), «Hekimin edinmesi gereken amaç, acı çeken insanlığa ve bilime elinden geldiğince yararlı olmaktır. Gençlerin kafalarına sokulması gereken şey, bu ikili görevdir. Onlar, insanlığın ilerlemelerine katkıda bulunmak, insanlık evriminde yükseltilecek büyük yapıya kendi taşlarını eklemek zorundadırlar» diyor (5).

Modern tıbbın büyük kurucularından Louis Pasteur (1822 - 1895), hekimlikte insancılığı şöyle ifade etmiştir : «Bir hastaya milliyeti ve mezhebi sorulmaz. Ona, ancak 'acı çekmen benim ilgilenmem için yeterlidir. Sen benimsin, senin acını dindireceğim' denilmelidir» (30).

Tanınmış cerrah J. Lister (1827 - 1912) şunu söylüyor; «Tıp uygulamasında tek kural vardır : hastanın yerine kendini koymak» (12).

Dr. Alexis Carrel (1873 - 1944), «gerçekte insan her şeyin üstündedir» diyor (7).

Ünlü cerrah René Leriche (1879 - 1955), tıpta özellikle cerrahide hümanizmanın önemini şöyle vurgulamıştır :

« (...) Cerrahın, daima hasta insanın anlayışlı ve saygılı hizmetçisi olduğunu göz önünde tutmak suretiyle cerrahlık, insani kaygıyı ko- rumaya çalışmalıdır. Her cerrah, insan varlığına karşı derin saygıyla duygulu olmalıdır. zet olarak şirrjide insan söz konusudur diyebil- riz. Ben cerrahlığa ilişkin davranışlarımızın bütün ölçülerinde temel olan, insandaki erekliliği anlatmak için bir sözcük aradım, hmaniz- mayı seçmek zorunda kaldım. O hümanizma ki erevesi içinde insa- nın insana karşı olan çekiciliği, birey kaygısı, bireyin gerçek kimliğini araştırma gibi hususları alır (...). Gerçekte de insanın acımaları, yok- sullukları ile temasa gelen her hekim, bu anlamdaki hümanizmanın kendisinde uyandığını duyar. Psikanalizin yeni bulgularına yol açan birçok araştırmalarına konu olarak aldığı, yaşamın gizli derinlikleri- ni hastalık açığa vurduğu zaman, cerrahın dertli hastaya teklifsizce ve zahmetsizce yaklaşmasını sağlayan da hmanizmadır. şirrjiyi doğru yolunda tutan da yalnız odur. Ne yazık ki tıp fakültelerimiz hiç ilgilenebilmektedirler (...). Beşeri değerini anlamadan, moral baki- mindan gereklerine hazırlanmadan da şirrjiye girilebiliyor ve asıl tehlike de buradan geliyor (...). Hiç kuşkusuz hekimlerin çoğu hma- nisttir. Fakat herhalde onları, bu duruma gelmek için tecrübelerden ders alıncaya kadar bekletmemek daha iyi olmaz mı? İşte bu nedenle de insana gerçekten layık seviyede olmasını sağlamak için hümanist düşüncenin yüklediği görevleri cerrahlara anlatmalıdır (...). Hüma- nizmanın bizden istediği herkesin her vakada bilgileri ölçüsünde ha- reket etmesidir. Her endikasyon ve tedavi hatası, teknik aktualitelere her aykırılık zenimize bırakılan vücuda hakarettir (...). Kendi yaz- gılarını ilgilendiren konularda daima bilgi sahibi olmamızı istemek hastaların hakkıdır (...). Hümanist düşünce, bizi, hasta adamın yaz- gısını değeristirebilecek hususlarda hiçbir şeyi savaşlamamaya zorlar. 'şirrjide insan söz konusudur' cümlesinde hiçbir espri oyunu yoktur. Bunun uyandırdığı duygu, devlerimiz alanının genişliğini ltrr.

İnsan birey olarak şirrjinin amacı olduğu gibi, aynı zamanda onun ls de olmalıdır» (18).

Çağımızın büyük cerrahı Christiaan N. Barnard (D. 1922), «Biz hekimler için önemli olan diğer bir nokta da, sadece insanın kutsal ol- duğunun bilinmesidir (...). İnsan hayatı, bence en kutsal tarafımızdır, buna yürekte inaniyorum» (4) diyor.

Afrika'da Lambaréné Hastanesini kurarak, yerlilere sunduğu öz-verili sağlık hizmetlerinden dolayı, kendisine 1952 Nobel Barış Ödülü'nün verildiği hekim Albert Schweitzer (1875 - 1965) engin hümanizmasını, «İnsan, insana, insan kardeşine kendini adadıkça insandır» diyerek (22) özetlemiştir.

«İnsan sevgisi» ve «insana saygı» yalnız tıpta değil, insanlığın tüm yaşamında insanın insana sunabildiği en yüce şey sayılagelmıştır. Bir düşünüş ve davranış biçimi olarak hümanizmanın, eğitimimizde en güçlü yerleştiği alan tıp olmak gerekir. Birçok hekimimiz tıpta hümanizmanın önemini vurgulamıştır. Örneğin Prof. Dr. Kâmile Şevki Mutlu (1906 - 1987), «Hekimlik Sanatı» isimli yazısında şöyle diyor (3) :

«(...) Hekimlik mesleği insaniyet sembolünün ta kendisidir (...). Hekim o ideal insanıdır ki, hangi ırktan, hangi milletten, hangi soydan ve hangi dinden veya hangi memleketten olursa olsun karşısındaki hastasını yalnız insan olarak tanır, her kim olursa olsun, onun ızdırabını dindirmeyi vazife edinir, yarasını sarar, acılarını hafifletmeye çalışır, kendisinden yardım isteyen eli tutar, ona çaresiz olmak için mesleki bilgisinin hepsini harcar (...). Hekimlik demek ilim demek, ahlak demek ve insaniyet demektir. Bilgisiz hekim, istediği kadar iyi niyetle hareket etmiş olsun, mesleğinin asil ve kutsal gayesinden daima uzak kalmaya mahkumdur. Hastasına fayda yerine zarar verir. Hekimin şahsiyetinde ilim, ahlak ve insanlık başabaş gidemiyorsa, hekimlik sanatının, hekimlik mesleğinin ancak menfi bir propagandacısı olmaktan başka hiçbir işe yaramaz» (3).

Prof. Dr. Sami Gürün (D. 1907) şöyle diyor : «Hepimizin beklediği, sürekli ve mutlu dirliğe kavuşabilmek için tek olasılık vardır. Bu da, bilim ile birlikte aşk yoğunluğuna varan sevginin tüm insan düşüncelerinde ve kalplerinde yereşerek yaşamasıdır» (13).

Prof. Dr. Opt. Recai Ergüder (D. 1910)'un yorumu şöyledir :

«Hekimlik tıp ilminin insanlık yararına kullanılması sanatıdır. Bu uygulama ne kadar insani duygularla bezenirse, o kadar kıymet ve saygınlık kazanır. Hekim her yönüyle örnek bir insan olmalıdır» (9).

Prof. Dr. Behiç Onul (1912 - 1989), «(...) bence hekimlik en kutsal bir meslektir. Hekim en önce insan sevgisi ile dolu ve bu kutsallığın bilincinde olan kişidir» demektedir (23).

Prof. Dr. Sabih Oktay (D. 1912) da tıp hümanizmasını Şu satırlarla belirtmiştir : «İyi bir hekim olabilmenin ilk koŐulu insanları sevebilmek ve onların derdine dostça bir ilgiyle yaklaŐabilmektir. Bu ilgi yaşam boyu sürmeli ve hastaya her an yardımına koŐacak bilgili bir dosta sahip olduğu güvencesini aŐılamalıdır. Acımasız ve ilgisiz bir kişinin, bilgin de olsa iyi hekim olması düŐünülemez» (21).

Prof. Dr. Muharrem Köksal (D. 1912)), «(...) Bir hekim insani duygular içinde, tıp alanına giren maddi ve manevi bilimleri kullanabildiği ölçüde hekimdir» diyor (17).

Prof. Dr. Opt. Orhan Bumin (1916) tıpta hümanizmayı Şöyle zetlemiŐtir : «(...) Hekim, ilk önce insanı ve iŐini sevmelidir. İŐini yaparken insan ruhuna ve bedenine en büyük saygıyı ve özeni göstermelidir» (6).

Prof. Dr. Hamdi Aktan (D. 1917), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 1981 yılında verdiği veda dersinde, tıpta hümanizma üzerinde önemle durarak : «İçi insan sevgisi ile dolu olmayan, hasta insanın ıztırabını kendi benliğinde duymayan, hele Őefkatten yoksun bir kişinin, tababet icra etse de gerçekten usta, bir virtüöz olması imknsızdır (...). Hekimlik bir sanat ve uĐraŐ olarak kuŐkusuz en yüce meslek. Bu mesleği icra etmenin bazı vazgeçilmez kuralları, uyulması zorunlu vecibeleri vardır. Hastalık toplumun, insanların en duyarlı halle geldikleri bir dönemdir. Böyle bir anda kendisine yardıma gayret eden mesleğin adamı, hekim, hastanın gözünde bir yarı tanrıdır. Normalde hoŐgörü ile karŐılanan pek çok olay, hasta başında ve hekimde affedilmz bir kusur sayılır» dedikten sonra, sonsuz iyi diyet, dürüstlük, insan sevgisi özveri ile birlikte mesleki bilginin hekim için kuŐkusuz «sine qua non (vazgeçilmez) nitelikler» olduğunu belirtmektedir (1).

Uluslararası nl, beyin-sinir cerrahi Prof. Dr. Gazi Yaşargil (D. 1925), «Tababet, faal sevgidir» diyor (34).

Prof. Dr. NeŐet Aytan (D. 1927)'in düşüncesi Őudur : «İnsanlığı olduğu kadar hekimliğin de özü olan 'sevgi' daha iyi ve sağlıklı bir yaŐamın mayasıdır» (2).

Dr. M. Nuri Kalkay (D. 1934) aşağıdaki satırları yazmaktadır :

«Tıp bilimsel yöntemlerle, bazen de tıp sanatıyla, insan ruh ve bedenini sağlık durumunda tutar; hastalık durumunda da tedavi eder. Tıbbi bir meslek olarak seçmek ve iyi bir hekim olmak için, tıbbın konusu olan insanı sevmek, her sınıf, ırk ve tipte insana ilgi duymak, onların büyüklü küçüklü dünyalarını anlamaya çalışmak, her türlü sorunlarıyla, bazen günün 24 saatinde uğraşmak ve bu uğraşıda mutluluk duymak gereklidir. Bu anlamda insan sevgisine sahip olmayan bir kişinin, gerekçe ne olursa olsun, hekim olmaya kalkışması yanlıştır» (16).

Tıp, insanların doğa karşısında toplumsal ve evrensel bir etkinliği olduğuna göre ve bu etkinlikte insan sevgisi çok önemli bir rol oynadığına göre «doğanın acımasızlığına» karşı, ancak insan sevgisinden kaynaklanan bir dayanışma gücüne gereksinmemiz vardır. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu (D. 1918), «Doğanın bütün canlı ve cansız varlıkları arasında insanın ayrıcalıklı bir yeri vardır. O, kendi varlığının ve doğanın bilincindedir; maddeyi düşünen bilinçli maddedir. Bu nedenle insan, doğanın iki karşıt güce, - sevgiye ve nefrete - dayanıp kurduğu düzenin ötesinde, yalnızca sevgiye dayanan yeni bir düzen kurma çabasındadır» (28).

Bu hümanist çabanın uluslararası en kapsamlı hukuksal ürünü, 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler (United Nations : UN) tarafından 1948 yılında kabul edilen «Evrensel İnsan Hakları Bildirisi»dir.

İnsan hakları arasında, yaşama hakkı, sağlık, hastalık, sakatlık ve yaşlılık durumlarında tıbbi bakım ve güvenlik hakları temel niteliktedir. Bir hukukçumuzun ifade ettiği gibi, «İnsan haklarını koruma sorunu, bir insan sevgisi sorunudur. Ancak bu sevginin gönüllerde yer etmesi, kök salması halinde, insan haklarının da tüm dünyada değer kazanması olanak içine girebilir» (20). Tanınmış bir başka hukukçumuzun da belirttiği üzere, «İnsanlık, kardeşlik sorunu ülke sınırlarını aşmış, giderek ulusal hukuk dışında arsiulusal hukuk niteliğine bürünmüştür. Gerçi yeni düzenlemelerin belirli bir yaptırımı, sonuç itibariyle bağlayıcılığı yoktur. Ancak ahlaksal ve siyasal faktörlerin ağırlığı unutulmamalıdır. 1948 Evrensel İnsan Hakları bildirisi'nin birinci maddesi, bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit olduklarını vurgular, Yasa önünde herkes eşittir, ayrılık gözetilemez ve yasalardan kişiler eşit yararlanır» (33).

İnsan hakları kavramı, yaşam gerçeğinde, daha çok tıp mesleğine yansımıştır. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization : WHO) tarafından kabul edilen temel yasada egemen olan hümanist düşünce, «sağlığın ulaşılabılır en yüksek standartını elde etme zevki, - ırk, din, politik düşünce, ekonomik ve sosyal durum ayırımı olmaksızın -, her insanın temel haklarından biridir» denilerek belirtilmiştir (19) (*).

Ülkemizde yürürlükteki Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi (3.1.1960 tarihli), hekimin temel görevini, hümanizmanın ışığında, şöyle belirtmiştir :

«Madde. 2 — Tabip ve diş tabiblerinin başta gelen vazifeleri, insan sağlığına, hayatına ve şahsiyetine ihtimam ve hürmet göstermektir. Tabip ve diş tabibi, hastanın cinsiyeti, ırkı, milliyeti, dini mezhebi, ahlaki düşüncesi, karakter ve şahsiyeti, içtimai seviyesi, mevkii ve siyasi kanaati ne olursa olsun, muayene ve tedavi hususunda azami dikkati ve ihtimamı göstermekle mükelleftirler.»

«Madde. 3 — Tabip, vazifesi ve ihtisası ne olursa olsun, gerekli bakımın sağlanamadığı acil vakalarda, mücbir sebep olmadıkça, ilk yardımda bulunur. Diş tabibi de, kendi sahasında aynı mükellefiyete tabidir.»

Tıbbın yüzyıllar boyunca gerekleşegelen teknolojik evrimi, tanı (diyagnoz) ve tedavide giderek daha komplike ve pahalı nitelik kazanan, biyofizik aygıtların kullanılması zorunluluğunu getirmektedir. Çağımızın ve geleceğin hekimi, teknolojinin gücünü, tıpta hümanizmanın zayıflaması yönünde bir gerekçe yapmamak, geçmiş çağlardaki meslektaşlarından daha dikkatli ve özenli olmak gibi manevi bir sorumluluğu taşımaktadır. Hasta karşısında günümüz hekimi, eski çağlardaki başından sonuna dek, yalın bire-bir hasta hekim ilişkisinden uzaklaşmakta, uğraşısını bir örgüt içinde sınırlamaktadır. Başka bir deyimle, eski çağlarda tanıyı ve tedaviyi, sadece tek bir hekimin

(*) İnsan haklarını koruyan, uluslararası önemli bir başka belge 1953 yılında yürürlüğe giren «Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi»dir. «Evrensel İnsan Hakları Bildirisi»nden daha dar bir çerçeveye sahip bu sözleşmede, insan haklarını güvenceye bağlamak amacıyla, «Avrupa İnsan Hakları Komisyonu» ve «Avrupa İnsan Hakları Divanı» gibi önemli bazı kurumlara da yer verilmiştir (33).

kendi bilgi, deneyim ve yeteneğinin biçimlendirdiği dönemlerde, insancıl yaklaşım bireysel nitelikteydi. Oysa günümüzün ve geleceğin tıp hümanizması daha çok toplumsal nitelik kazanmıştır.

Bireysel yetenekler ve eğilimler, toplumsal inanç dizgeleri gelenekler ve görenekler, ekonomik ve teknolojik koşullar, eğitim sistemleri, iletişim etkinlikleri, temel yönetim felsefesi ve kurumları insancı (hümanist) düşünüş ve davranış üzerinde şu ya da bu yönde etkili olmaktadır. Hümanist düşünce ancak eylemdeki tutarlılığı ile güç ve etkinlik kazanır. İnsancı düşünce, eylemle gerçekleşmedikçe, tek başına yeterli değildir. Tanınmış bilim adam ve düşünürümüz Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık (1899 - 1954) bu gerçeği şöyle ifade ediyor :

«Küçük bir iyi hareket, büyük bir iyi niyetten üstündür» (11).

ÖZET

Bu makalede, hekimliğin evrensel niteliklerinden biri olan hümanizma üzerinde durulmuş ve bunun, tıbbın teknolojik gelişiminden etkilenmesi yorumlanmıştır.

SUMMARY

Humanisms In Medicine

In this article, humanism as one of the universal aspects of medicine has been considered and the effects of the technological development in medicine upon it have been discussed.

KAYNAKLAR

1. Aktan H : Hekimliğin Sanat Yönü. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, cilt 35, sayı 2, 1982, s. 445-448.
2. Aytan N : 6.6.1979 Tarih özel yazısı.
3. Aygün (Mutlu) K : Hekimlik Sanatı. Ulus gazetesi, 16 Mart 1945.
4. Barnard C.N. : Kalbiniz ve Siz (Türkçeye çeviren : Semih S. Tulpar) Milliyet yayınları. Sıralar Matbaası, 1972, s. 59, 210.

5. Bernard C : Principes de Médecine Expérimentale. Presses Universitaires de France, Paris, 1947, s.185.
6. Bumin O. : 9.5.1979 Tarihli özel yazısı.
7. Carrel A : İnsan Bu Meçhul (Türkçeye Çeviren : Muammer Tuncer). İkinci baskı, Anten yayınevi, Sümer Matbaası, İstanbul, 1971, s. 17.
8. Cuvillier A : Nouveau Vocabulaire Philosophique. Seizième Edition, Librairie Armand Colin, 1956, s. 87, 88.
9. Ergüder R : 6.6.1979 Tarihli özel yazısı.
10. Göksel FA : 31 Temmuz 1990 Tarihli özel görüşme.
11. Gurbet (Aylık Dergi) Mayıs 1954. sayı 1, kapak sayfası.
12. Guthrie D : A History Of Medicine. Thomas Nelson and Sons Ltd. London, 1960, s. 325.
13. Gürün S : 30.4.1979 Tarihli özel yazısı.
14. Ibanez F.M. : A Pictoral History of Medicine. Spring Books, London, 1965, s. 170.
15. Jahier H ve Nouredine A : Avicenne. Poème De La Médecine (Urguza Fi't-Tıbb). Société D'Édition «Les Belles Lettres» Paris, 1956, s. 11.
16. Kalkay M.N. : Çağdaş Hekimlik Sorunları. Fatih Gençlik Vakfı Matbaası, İstanbul, 1981, s. 3.
17. Köksal M : 13 Şubat 1979 Tarihli özel sayısı.
18. Leriche R : Şirürjinin Felsefesi (Türkçeye Çeviren : Dr. Nail Karabuda). Gürsoy Matbaası, Ankara, 1960, s. 30-45.
19. Margotta R : An Illustrated History Of Medicine. Paul Hamlyn, Verona, 1968, s. 152 - 154.
20. Müftügil Ş : İnsan Haklarını Koruma Ne Demektir? (İnsan Haklarının Felsefi Temelleri. Uluslararası Seminer : Yayına Hazırlayan : İoanna Kuçuradi. Meteksan Ltd. Şrt. Ankara, 1982) s. 85 - 90.
21. Oktay S : 29.3.1979 Tarihli özel sayısı.
22. Oktürk Ş : Özlü Ve Güzel Sözlere. Milliyet Yayınları. Sümer Matbaası, 1972, s. 312.
23. Onul B : Özel yazısı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası. Prof. Dr. Behiç Onul Özel Sayısı, 1990, s. 5.
24. Örs Y : 11 Kasım 1988 Tarihli özel yazısı.
25. Saraç T : Fransızca Türkçe Büyük Sözlük, Cilt I. Türk Dil Kurumu Yayını, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s. 669.

26. Sarıbaş Ş.Y. : Tababette Teleoloji ve Uzviyette Şifa Kudretinin Hududu Hakkında. Anadolu Kliniği Mecmuası, Nisan 1941, sayı 2, s. 51.
27. Sigerist H.E. : Grosse Arzte. J.F. Lehmanns Verlag. München, 1954, s. 114.
28. Sinanoğlu S : 12.4.1979 Tarihli özel yazısı.
29. Singer C : A Short History Of Medicine. Oxford At The Clarendon Press, London, 1944. s. IV.
30. Şehsuvaroğlu B.N. : Tıbbi Deontoloji Dersleri. Cilt I. Hüsnuḡabat Matbaası, İstanbul, 1975, s. 32, 33, 50, 57, 189, 190, 193, 195.
31. Türkçe Sözlük. Altıncı Baskı. Türk Dil Kurumu Yayını. Bilgi Basımevi, Ankara, 1974. s. 388.
32. Walker K : Histoire de la Médecine. Editions Gérard Verviers, 1962. s. 121.
33. Yenice K : Yaşananlardan İzinler - İzlenimler. Çağdaş Yayınları. Erdini Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1990. s. 252.
34. Yaşargil G : Ankara Üniversitesi'nin 1990 - 91 öğretim yılı açış dersi. Ankara Üniversitesi Haberleri. Sayı 65 - 66, Eylül - Ekim 1990, s. I.